

NARAȚIUNE ȘI LEGITIMARE ÎN DISCURSUL SECURITĂȚII: ANALIZA DOSARELOR LOTULUI „RUGUL APRINS”¹

IOANA-ZOIA URSU
Muzeul Național al Unirii Alba Iulia

Grupul „Rugul aprins” de la mănăstirea Antim s-a înscris în memorie prin binomul cultură-spiritualitate care a încheiat, în Bucureștiul anilor '40, o comunitate de laici și monahi, de studenți și intelectuali atrași de valori ale „vechiului regim”. „Minunata lume nouă” a regimului comunist nu păstra loc pentru asemenea forme „mistice” și „retrograde” de manifestare. În timpul celui de-al doilea val de represiune comunistă din 1958, mare parte din membrii grupului au fost arestați și condamnați pentru uneltire contra ordinii sociale în cadrul „organizației Rugul Aprins”.

Pornind de la consecințele turnurii lingvistice în istorie, ipoteza noastră de lucru e existența unui discurs (o narațiune dominantă²) despre „Rugul Aprins”, întreținut pe trei direcții: „memoria” arhivelor, istoriografia și memoria (individuală și publică). Articolul de față își propune să analizeze câteva din caracteristicile și componentele discursului arhivelor.

Demersul nostru vizează deopotrivă analiza de discurs și semantica și hermeneutica textului istoric. În primul caz, avem în vedere că discursul presupune o dublă raportare: la limbă, pe de o parte, și la concretizările ei în social, în istorie, pe de altă parte³.

În al doilea caz, apelăm la semantica istorică pentru că ea propune un nou model de analiză a textului istoric în condițiile în care limba este ea însăși rezultatul unui proces istoric dar și pentru că, dincolo de analiza și interpretarea

¹ Articolul a apărut inițial în limba engleză, cu titlul *Narrativity and Legitimation in the Discourse of the Communist Archives: Analysing the Files of “The Burning Bush Organization”*, în ‘History of Communism in Europe’, vol. 5 (2014), pp. 155-167.

² Termenul apare și sub numele de „metanarrative” și a fost introdus de Jean-François Lyotard în 1979, în volumul *Introduction: the postmodern condition: a report on Knowledge*. Lyotard făcea referire la Iluminism și Știință ca metanarațiuni ale modernității. O narațiune dominantă este, așadar un sistem de cunoaștere specific unei societăți, uneori înțeles ca perspectivă/ideologie. Exemple de narațiuni dominante pot fi Marxismul, Feminismul, Comunismul, Capitalismul, Fascismul, Știința sau Revoluția Franceză, Progresul, Iluminismul etc. Istoriografia dezbate în ce măsură societatea actuală s-a debarasat de „master narratives” sau, dimpotrivă, ele subzistă în subconștientul colectiv. Post-modernismul a dus deplasarea acestui concept de la o macro-perspectivă la o micro-perspectivă, astfel încât termenul „master narrative” poate defini deopotrivă o ideologie, un discurs, un scenariu.

³ Marga 2003, p. 48.

textului istoric în contextul social și cultural delimitat de o anumită epocă, ea se ocupă și cu analiza și deconstrucția manifestărilor non-textuale și nonverbale, anume cele legate de atitudinile, comportamentele, gestica actorilor, evenimentelor istorice⁴.

Revendicarea acestei perspective de interpretare provine din necesitatea de completare reciprocă a metodelor de analiză: dacă istoricul hermeneut realizează „decupări textuale”, semioticianul se preocupă de „structuri pregnante, narativitate, argumentare”, iar la intersecția celor două, analiza discursivă are loc acolo unde „se articulează o funcționare discursivă și inscripția sa istorică”⁵.

Miza cercetării este de a ilustra modul în care aceste orientări teoretice se pot constitui într-un instrument de interpretare a arhivelor comunismului, în sensul unei deconstrucții discursive care să permită în același timp integrarea în contextul istoric ce determină producerea discursului.

Pornind de la observațiile lui Dominique Maingueneau, semnificația discursului nu se regăsește izolat la vreunul din nivelele: vocabular, teme, intertextualitate sau instanțe ale enunțării, ea nu se află într-un loc sau altul, ci e diseminată pretutindeni, pe diferitele planuri ale discursului⁶. Astfel, nu se mai aplică distincția între lectura „de suprafață” și cea „de profunzime”, iar nici unul dintre planuri nu este privilegiat, ci „toate sunt integrate deodată, atât în ordinea enunțului cât și cea a enunțării”⁷, ceea ce reclamă o abordare dinamică.

Abordarea discursului ca practică socială și disciplina analizei critice a discursului⁸ plasează în centralitate conceptele: *putere, ideologie, critică*⁹. Demersul nostru împrumută metodologia de cercetare a acestei discipline¹⁰ și o

⁴ *Syllabus pentru studiul semanticii și hermeneuticii textului istoric*, apud <http://hiphi.ubbcluj.ro/Public/File/syllabus/istorie/semantica.pdf>, accesat 06.12.2013.

⁵ Marga 2003, p. 95.

⁶ *Ibidem*, p. 97.

⁷ *Ibidem*, p. 97.

⁸ Pentru diferențe între analiza discursului și analiza critică a discursului vezi Wodak, Meyer 2009, p. 1-33.

⁹ În general, adoptarea unei poziții „critice” ar trebui să fie înțeleasă ca o distanțare de informație, inserarea informațiilor în contextul social, clarificarea poziționării politice a participanților la discurs și atenția îndreptată asupra unui proces continuu de auto-reflecție pe parcursul cercetării. În particular, în abordările din analiza discursului, noțiunea de „critică” poate sugera diferite sensuri: fie adeziunea la ideile Școlii de la Frankfurt, fie critica literară sau, altele, noțiuni marxiste tradiționale (Reisigl, Wodak 2009, p. 87).

¹⁰ Axată, de altfel, în prezent, pe situații de comunicare și tipuri de discursuri tot mai variate: pe lângă discursul politic contemporan, amintim analiza discursului științific, abordări teoretice transdisciplinare ș.a. La diversificarea cercetării contribuie și

adrează perioadei de debut a comunismului românesc, un timp și spațiu istoric în care noțiunile de *putere* și *ideologie* dețin o încărcătură specifică.

Discursul arhivelor Securității despre Rugul Aprins¹¹

Abordarea arhivelor Securității din perspectiva analizei de discurs impune lectura discursului acestora la nivel global, care să ia în considerare deopotrivă aspecte de lingvistică cât și de istorie.

Activitatea Securității – așa cum o demonstrează un imens material arhivistic – nu a făcut decât să împlinească dezideratul puterii de a anihila orice activități neconforme noii ordini de stat. Cadrul strâmt al ideologiei a dus însă la o malformare a realității și la instrumentalizarea ei prin intermediul discursului, astfel încât să devină justificată represiunea împotriva societății.

Cercetarea noastră își propune să demonstreze, prin deconstruirea discursului arhivelor, cum a funcționat această instrumentalizare. Analiza discursului va pune în legătură organizarea textului cu componentele enunțării și cu specificitatea arhivei¹², iar analiza discursului ideologic va demonstra felul în care ideologia servește pentru a legitima, în mod rațional, puterea¹³.

1. Instanțele enunțării și formele discursului

În primul rând, analiza raportului dintre autorul discursului și ceea ce el a spus („sau a vrut să spună, sau a spus fără să vrea”¹⁴) trebuie să răspundă la o serie de întrebări precum: *Cine vorbește* (înțelegând prin aceasta cine are dreptul să producă enunțul respectiv)? *Care este statusul vorbitorului* (de unde o serie întreagă de raporturi economice, juridice, ideologice)? *Care sunt lăcașurile instituționale, dar și textuale (forme) ale discursului?*¹⁵

În relația discurs-arhivă, lingvistul Dominique Maingueneau amintește de importanța *locurilor și pozițiilor* enunțării și coenunțării. În general, instituțiile asigură „punerea în scenă” a rolurilor (atât în practica socială cât și în enunțare). Instanța enunțării, pe de o parte, îi conferă enunțatorului o anumită legitimitate, „legată instituțional de acest loc”, iar pe de alta, ea îl supune regulilor impuse de

extinderea noțiunii de „ideologie” și re-definirea ideologiilor ca forme/mentalități latente existente în societate (Wodak, Chilton 2005; Maingueneau 2008; Wodak, Meyer 2009).

¹¹ Sursele la care ne vom referi provin din Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (în continuare ACNSAS), fond Penal, dosar 202, 11 volume (dosarul lotului „Rugul aprins”) și fond Informativ, dosar 2214, 7 volume (dosarul de urmărire de grup), dar și documente din Arhiva SRI publicate în volumul ****Biserica Ortodoxă Română sub regimul comunist. Vol. I: 1944-1958* (coord. Cristina Păiușan, Radu Ciuceanu), București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2001.

¹² După modelul sugerat la Delia Marga (Marga 2003, p. 274).

¹³ Marga 2003, p. 455.

¹⁴ După expresia lui Michel Foucault.

¹⁵ Marga 2003, p. 329.

acel loc¹⁶. Discursul din arhivele poliției politice se individualizează mai întâi prin instanțele enunțării și prin circumstanțele producerii sale.

Prin natură, orice discurs conferă enunțiatorului și destinatarului discursului un anumit statut, astfel încât ceea ce se spune să fie legitim¹⁷. Acest lucru devine cu atât mai semnificativ cu cât *instituția creatoare de arhivă reprezintă o componentă a aparatului represiv*, al cărei scop de eliminare a oricărei forme de opoziție politică o plasează de la început într-o poziție:

- a) de forță (fiindcă face parte din aparatul represiv);
- b) ideologică (fiindcă este un vehicul ideologic al regimului pe care îl servește);
- c) de legitimitate (întrucât existența sa se justifică tocmai prin urmărirea, identificarea, arestarea și încarcerarea „elementelor periculoase”, „dușmanului de clasă”, „uneltitorilor contra ordinii sociale”).

Mai mult, instanța ideologică (Securitatea) contribuie la reproducerea raporturilor sociale prin „interpelarea” subiectului („dușmanul de clasă”) ca subiect ideologic, ceea ce înseamnă că fiecare ocupă un loc în una sau alta din clasele aflate în contradicție¹⁸. Reproducerea raporturilor sociale se realizează material prin intermediul „aparaturilor ideologice de stat”. Astfel concepută, ideologia capătă o „existență materială”, iar discursul devine una din formele sale de expresie (Michel Pêcheux)¹⁹.

În ce privește destinatarul discursului, luăm în considerare faptul că dosarele aveau un circuit închis, intern (cu variația dosarelor penale care urma drumul procesului); asimilarea limbii de lemn în discurs transformă însă mesajul într-unul aproape public, într-o pervertire a realității. Citind procesele-verbale de interogatoriu din cadrul anchetelor, avem uneori senzația că asistăm la un proces în calitatea unui spectator incomod. „Dușmanul de clasă” trebuie demascat, iar activitatea sa contrarevoluționară dovedită în fața unui public chiar și absent. De aceea considerăm că destinatarul discursului este în egală măsură Securitatea (într-o ciclicitate represivă), care se legitimează în același timp în fața unui public (fie el și absent)²⁰. La urma urmei, condamnarea dușmanilor de clasă este o moștenire lăsată de regim posterității.

¹⁶ Marga 2003, pp. 326-328.

¹⁷ Marga 2003, pp. 99-100.

¹⁸ În cadrul modului de producție propus de modelul marxist.

¹⁹ Marga 2003, p. 120.

²⁰ Aprecierea este generală, privește discursul în ansamblul lui. Desigur, la analiza individuală a documentelor, apar o serie de contexte secundare și influențe asupra tuturor tipurilor de discurs, cum ar fi: redactarea unui document din prisma justificării unui ofițer inferior către superiorul său; amplexarea sau concizia notelor informative în funcție de motivația personală a informatorului ș.a.

Formele discursului diferă în funcție de tipul de document; informațiile privind arestarea, detenția și post-detenția „dușmanilor de clasă” sunt structurate în funcție de tipurile de dosare/fondurile arhivistice: dosarele penale (ce conțin documentele din cadrul anchetei penale a unui lot condamnat), dosarele de urmărire informativă (individuală/de grup)²¹, dosarele de rețea (rețeaua de agentură: informatorii)²², dosare de problemă (un fond documentar care reunește materialele pe o anumită temă).

O clasificare mai detaliată poate surprinde adevărate „genuri” și „specii” discursive în arhivele Securității: procesul-verbal de interogatoriu, procesul-verbal de confiscare a averii, angajamentul de informator, fișa medicală, nota informativă, nota-caracterizare etc.

2. Procesele verbale de interogatoriu din perspectiva analizei de discurs

Enunțarea

Deși am identificat instituția Securității drept instanță generală a enunțării, în analiza proceselor verbale de interogatoriu se impun câteva observații preliminare legate de cadrul enunțării.

În primul rând, este vorba de documente redactate în timpul desfășurării anchetelor penale. Pe fundalul discursului din document putem bănui cadrul psihologic de tensiune, presiune, (posibil) șantaj, agresiune fizică sau alte metode la care se recurgea pentru obținerea unei semnături/mărturisiri. Pe de o parte, există un gol de informație, o tăcere (chiar din partea arhivelor – de pildă, dimensiunile reduse ale unor procese verbale rezultate în urma unor interogatorii

²¹ Spre exemplu, un dosar individual de urmărire informativă trebuia să cuprindă, în anii '50, următoarele documente: hotărârea de deschidere a dosarului; date biografice și de verificare; rezultatele expertizelor; corpurile delictive sau o notă [despre ele] (...) (Capitolul I); planurile de activizare a acțiunii informative; materiale informative și de anchetă; datele obținute prin supravegherea operativă; datele obținute prin investigații; datele obținute prin controlul corespondenței; datele obținute prin tehnica operativă (Capitolul II); referatele și sintezele asupra acțiunii informative și alte materiale; nota întocmită și semnată de lucrătorul organului „C” în care se va arăta că toate măsurile prevăzute au fost îndeplinite. De cele mai multe ori, însă, dosarele nu conțin toate aceste documente (Chivu, Albu 2007, p. 35, 39).

²² Un dosar de rețea trebuia să cuprindă, la începutul anilor '50: Materialul care a servit pentru recrutare: fișa detaliată, studiul complet asupra persoanei, documente; referatul cu propuneri pentru recrutarea informatorului, posibilitățile informatorului, planul de recrutare, locul recrutării (aprobat de Șeful Direcției respective de Securitate); (...) angajamentul, autobiografia detaliată, fotografia; lista rudelor și cunoștințelor; caracterizarea informatorului; lista de indemnizații sau avantaje acordate informatorului; lista ofițerilor care au lucrat cu informatorul; de asemenea, materialul de control al informatorului, caracterizările obținute prin alți informatori, note de filaj, rezultatele altor măsuri de verificare (Chivu, Albu 2007, p. 36).

îndelungate)²³. De altfel, memorialistica de detenție a făcut de mult cunoscute variatele metode de interogatoriu, variind de la folosirea bătăii, la presiuni morale, șantaj, amenințări, falsificări²⁴.

Cine redactează documentul?/Cine conduce ancheta? În ce privește formarea cadrelor Securității, una din problemele inițiale era semi-analfabetismul celor ajunși să lucreze în instituție²⁵, neajunsuri compensate ulterior prin măsuri de instruire a cadrelor²⁶. Școlile Securității aveau cursuri puternic politizate, cu o programă axată pe „pregătirea militară și formarea culturii politice, sarcina de bază fiind să cunoască bazele teoriei marxist-leniniste, problemele desfășurării construirii socialismului în țara noastră, să lupte pentru traducerea în viață a politicii partidului...”²⁷(s.n.).

În privința problemei religioase, agenții Securității care se ocupau de domeniul culte-secte trebuiau să cunoască diversele doctrine religioase, tipurile de organizare bisericească, perspectiva partidului asupra religiei și rolului cultelor în societate²⁸ și, nu în ultimul rând, conținuturile doctrinei ateiste²⁹. Cunoașterea științifică era însă filtrată prin lentila că „religia a fost și este un dușman neîmpăcat al progresului și științei” și că „prin religie burghezia imperialistă caută să mențină masele în obscurantism pentru a le putea exploata în voie”³⁰.

Aspectele ce țin de contextul enunțării procesului-verbal de interogatoriu au legătură, așadar, cu autorul discursului dominant (ofițerul anchetator) – pregătirea lui teoretică și ideologică, cu pozițiile celor doi autori de discurs (anchetatorul și acuzatul); constrângerile externe și presiunile asupra celui anchetat.

²³ Uneori chiar de 5 sau 6 ore – exemplele sunt numeroase.

²⁴ Mărturiile sunt confirmate de arhive. Astfel, un document clasificat din 1967 inventaria „metodele necorespunzătoare” folosite de către anchetatorii Securității înainte de 1964. Între acestea: 1. Folosirea bătăii, subalimentația prelungită și tortura, în scopul obținerii de declarații acuzatoare. 2. Presiuni morale pentru constrângerea anchetaților să declare ceea ce li se impunea. 3. Falsificarea unor declarații date de cei anchetați și folosirea de scrisori plastografiate pentru a obține recunoașterea unor fapte. 4. Redactarea unor declarații în lipsa anchetaților sau consemnarea unor răspunsuri ireale, pe care anchetații erau constrânși să le semneze (Oprea 2008, p. 93-94).

²⁵ Un procent mic al cursanților Școlilor Securității aveau studii medii (Oprea 2008, p. 75).

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ Un exemplu de material de studiu îl constituie un referat lecție redactat de Securitate, datat 1 ianuarie 1951, tratând despre Biserica Ortodoxă și celelalte culte istorice (Păiușan, Ciuceanu 2001, p. 260-267).

²⁹ Enache 2009, p. 168.

³⁰ *Ibidem*.

Discursuri în conflict³¹

Orice discurs este fundamental dialogic³², indiferent de forma lui exterioară, în sensul că el se adresează unui alocutor real sau fictiv³³.

Termenul „conflict” presupune două părți, două persoane, două grupuri etc., în timp ce termenul „discurs conflictual” se referă la discursul uneia dintre părțile în conflict, adresat unui adversar, care poate să răspundă, la rândul său, cu un discurs conflictual³⁴.

Discursurile din cadrul unui proces-verbal de interogatoriu sunt conflictuale *a priori*, prin natura condițiilor de producere a discursului: discursul anchetatorului și discursul celui anchetat.

Obiectul discursului conflictual este Celălalt (care nu trebuie informat - situația discursului nonconflictual), iar discursul lui trebuie descalificat, respins, negat³⁵. Cele două discursuri interacționează semantic, în sensul în care „Fiecare introduce pe Celălalt (l'Autre) în închiderea sa, traducându-i enunțierile în categoriile identității (Même) și nu are de-a face cu acest Celălalt decât sub forma „simulacrului” pe care și-l construiește despre acesta”³⁶ (D. Maingueneau).

La nivel lexical, identificăm două registre, unul pozitiv și unul negativ. Enunțurile Celuilalt sunt traduse în categorii ale registrului negativ al propriului sistem. Altfel spus, aceste enunțuri ale Celuilalt nu sunt „înțelese” decât în interiorul închiderii semantice a interpretului”. Contactul discursului cu Celălalt nu poate avea loc decât prin intermediul „simulacrului” astfel construit³⁷.

Diferențele semantice ale discursului definesc alteritatea: „Uniformitatea limbii de lemn, care semnifica înainte de luarea puterii comuniunea în cadrul unei viziuni centrale, reprezintă, după luarea puterii, supunerea față de aceeași putere. Conformitatea lingvistică este într-adevăr testul principal de credință al supusului față de suveran. Heteroglosia este primul semn al rebeliunii”³⁸.

Avem confruntate așadar două discursuri care aparțin unor tabere opuse ideologic: anchetatorul (aparatură represivă) și anchetatul (dușmanul de clasă). Diferențele dintre cele două discursuri ies în evidență în primul rând prin semantica ideologică – cea care acordă conotații negative pentru adversar, pentru

³¹ Metodologia de analiză aplicată se regăsește la Lemke 2005, p. 31-47 și Van Dijk 1995.

³² În opinia lui Mikhaïl Bakhtin.

³³ Marga 2003, p. 121.

³⁴ *Ibidem*, p. 289.

³⁵ *Ibidem*, p. 290.

³⁶ *Ibidem*, p. 97.

³⁷ *Ibidem*, p. 98.

³⁸ Besançon 2007, p. 357.

oponent³⁹ și pozitive pentru sine/grupul de apartenență. Structurile lexicale ajută la diferențierea discursurilor prin prezența/absența limbii de lemn.

Din acest punct de vedere, în procesele-verbale identificăm două tipuri de situații:

A. situația în care „vocea” anchetatului se diferențiază clar de cea a anchetatorului printr-un limbaj (lexic) diferit - caracterizat în principal prin absența limbii de lemn

B. situația în care „vocea” anchetatorului absoarbe vocea anchetatului, așa încât procesul-verbal capătă puternice accente narative și predominanța unui limbaj ideologic. Aici se aplică observația că discursul conflictual, chiar când aparține unei singure persoane, include, inevitabil, prin însăși definiția sa, discursul adversarului: când suntem în conflict cu cineva, vorbim tocmai despre acest cineva în discursul nostru⁴⁰.

A. În primul caz, cei doi autori ai discursului se individualizează clar, nu numai la nivel semantic ci și prin conținutul răspunsurilor în cadrul anchetei. Uneori anchetatul refuză colaborarea cu ofițerul, iar polarizarea adevăr/minciună devine foarte clară⁴¹.

Dăm ca exemplu câteva fragmente din procesele-verbale de interogatoriu luate ieroschimonahului Daniil:

„- Ce activitate dușmănoasă ai desfășurat împotriva regimului democrat popular din R.P.R.?”

- Nu am desfășurat nicio activitate împotriva regimului democrat popular din RPR.

- Răspunsul dtale nu corespunde realității[i]. Ancheta îți cere să declari adevărul? (sic!)

- Declar numai adevărul, nu am desfășurat nicio activitate subversivă împotriva regimului democrat popular din R.P.R.

- Nu este adevărat! Ancheta cunoaște că împreună cu complici pe care i-ai avut ai desfășurat activitate împotriva regimului democrat popular din R.P.R.

- Mențin răspunsul meu anterior.

- Ancheta revine asupra întrebării de mai sus și îți cere să declari activitatea dușmănoasă pe care ai desfășurat-o împotriva orânduirii de stat democrat popular din R.P.R.

- Nu am desfășurat nici o activitate dușmănoasă împotriva regimului democrat popular din R.P.R.”

B. În al doilea caz, Dialogul anchetator-anchetat pare repovestit printr-o grilă ideologică: aici întrebările și răspunsurile se succed fluent, aproape narativ,

³⁹ Van Dijk 1995, p. 143.

⁴⁰ Marga 2003, p. 289.

⁴¹ ACNSAS, Fond Penal, dos. 202, f. 13^v-14.

și – ceea ce este interesant – inclusiv în discursul anchetatului apar prezente structuri semantice ale limbii de lemn (de pildă sintagma „educație mistic-dușmănoasă”). Putem presupune – destul de realist – că astfel de procese-verbale fuseseră redactate anterior pe baza informațiilor deținute de Securitate și că singura contribuție revenind anchetatului rămânea semnătura. Această ipoteză ar fi susținută și de frazeologia fixă, regulamentară, rigidă.

Câteva exemple sugestive relevă momente când debutul răspunsului reia ultimele cuvinte ale întrebării, într-un mod aproape școlăresc:

„- Cunoști o persoană cu numele de Mironescu Alexandru?

- Da, cunosc o persoană cu numele de Mironescu Alexandru.

- Când și în ce împrejurări l-ai cunoscut pe Mironescu Alexandru?

- Pe Mironescu Alexandru l-am cunoscut în perioada 1933-1935 când am înființat ziarul *Credința*⁴².

Într-un alt proces-verbal, desfășurat la distanță de câteva săptămâni, situația se repetă:

„- După un timp oarecare, după numirea mea ca stareț la Schitul Rarău, am început să viu în București, cu care ocazie *am reluat legătura cu Mironescu Alexandru*⁴³.

- Când ai reluat legătura cu Mironescu Alexandru?

- Cu Mironescu Alexandru am reluat legătura la începutul anului 1955, când i-am propus să organizăm un grup din foști membri ai asociației „Rugul aprins” cu care să ne întâlnim la domiciliul lui Mironescu Alexandru⁴⁴.

Exemplu următor ilustrează o absorbție totală a discursului anchetatului din partea anchetatorului; discursului celui dintâi nu îi sunt atașate numai epitețe ideologice, ci pasaje extinse de semantică marxistă:

„- Cu ce scop ai desfășurat această activitate împotriva comunismului și a clasei muncitoare?

- Această activitate împotriva comunismului am desfășurat-o în scopul *de a abate pe muncitorii și comuniștii din România de la lupta lor* cât și cu scopul de a-i influența în sensul *de a se rupe de concepțiile comunismului*. Aceasta pentru ca la un moment dat *să înceteze mișcarea comunistă și muncitorească din România, care urmând exemplul celor din U.R.S.S. începuse să ia un avânt din ce în ce mai puternic*. Acesta este scopul cu care am propovăduit în articolele mele lupta împotriva comunismului. Recunosc că această activitate a mea a fost de natură a influența mișcarea comunistă și muncitorească din România, însă tocmai acesta a fost scopul pe care l-am urmărit; adică de *a împiedica*

⁴² Proces-verbal de interogatoriu luat ieroschimonahului Daniil în 19 iulie 1958 (ACNSAS, Fond Penal, dosar nr. 202, vol. 1, f. 20).

⁴³ Sublinierile ne aparțin (I. U.).

⁴⁴ ACNSAS, Fond Penal, dos. 202, vol. 1, f. 29^v. Proces-verbal din 12 august 1958.

*răspândirea ideilor comuniste în România, care știam că sunt potrivnice intereselor regimului burghez de atunci iar implicit și mie care aveam o poziție socială destul de bună în cadrul aceluiași regim*⁴⁵.

În alte ocazii, răspunsul anchetatului surprinde printr-un formalism exagerat, cu totul artificial – un soi de dialog al surzilor:

„- Ce activitate dușmănoasă ați manifestat împotriva orânduirii democrat populare din R.P.R.?

- Un alt aspect al activității dușmănoase pe care am desfășurat-o, a fost și acela că ne-am ocupat de educație mistico-dușmănoasă a unui grup de studenți...”⁴⁶.

Narațiunea și argumentarea

Securitatea este, cum am mai spus, purtătoare a unui discurs condiționat de propria natură. Între atribuțiile sale se numărau și descoperirea și lichidarea activității „subversive teroriste, național-șovine și alte activități dușmănoase, duse de reacțiunea internă”⁴⁷, iar Direcția a III-a din cadrul instituției ducea „lupta împotriva acțiunilor teroriste, a grupurilor dușmănoase și naționaliste, precum și *împotriva activității reacționare a clericilor și sectanților*” (s.n.)⁴⁸.

În cadrul Direcției a III-a, Serviciul IV efectua „munca în vederea descoperirii și lichidării grupărilor dușmănoase și a elementelor care desfășoară activitatea lor de subminare împotriva regimului democrat din R.P.R. sub masca cultelor și sectelor”⁴⁹, iar Biroul 1 din acest Serviciu se ocupa cu descoperirea „activității dușmănoase duse de elementele reacționare din rândurile clerului ortodox”⁵⁰.

Acest lucru e semnificativ pentru că una din ipotezele în jurul căreia se construiește discursul incriminator al Securității față de Rugul Aprins îl constituie acuzația de „activitate contrarevoluționară sub masca cultului ortodox”⁵¹.

Ordonanța de punere sub învinuire a lui Sandu Tudor indică acuzația oficială (și, de fapt, narațiunea) Securității: „Din materialele de anchetă penală

⁴⁵ ACNSAS, Fond Penal, dos. 202, vol. 1, f. 35^v-36.

⁴⁶ ACNSAS, Fond Penal, dos. 202, vol. 1, f. 30.

⁴⁷ Dobre 2006, p. 138.

⁴⁸ Structura organizatorică și atribuțiile Direcției a III-a - document din 1956 în Dobre 2006, p. 104.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 105.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 105.

⁵¹ Printre elementele notate de Securitate drept „dușmănoase” se numărau și „toți acei care sub masca religioasă, fac prozelitism (diferite religii și secte), adică speculează sentimentele religioase ale cetățenilor, pentru a-i determina la acțiuni ostile, dușmănoase regimului (minuni, prelegeri cu dedesubturi dușmănoase, șovine etc.)” (Enache 2009, p. 171).

rezultă că Teodorescu Alexandru zis Sandu Tudor, a desfășurat activitate contrarevoluționară prin aceea că împreună cu mai mulți complici ai săi, a trecut *la inițierea și organizarea unei grupări subversive, în cadrul căreia au desfășurat activitate împotriva regimului democrat-popular din R.P.R.*” (s.n., I.U.)⁵².

Condițiile unei narațiuni presupun existența unui eveniment și reprezentarea lui de către un narator destinată unui lector, auditor, asupra căruia trebuie să exercite un anumit efect⁵³. Dosarul lotului „Rugului aprins” întrunește aceste elemente: întreaga reconstituire cronologică a activității grupului (rezultată din urmărirea informativă și materialele din ancheta penală) alcătuiește „planul evenimential al faptelor raportate”⁵⁴.

Pe lângă coerența dată de narativitate, argumentarea este unul dintre factorii importanți de coeziune discursivă, prin faptul că ea este una din rețelele constitutive ale discursului. Ea antrenează o strategie globală ce determină o înlanțuire de argumente care să provoace adeziunea auditorului/receptorului la enunțurile susținute. Argumentarea acționează asupra auditorului/receptorului încercând să-i modifice convingerile prin „însăși organizarea discursului”⁵⁵.

Argumentarea că membrii lotului „Rugul Aprins” sunt vinovați de activitate contrarevoluționară se structurează pe două paliere demonstrabile, dar instrumentalizate: „educația mistică, dușmănoasă” imprimată studenților de către Sandu Tudor și ascultarea posturilor de radio „imperialiste”) străine alături de comentarea știrilor („calomnioase”, „injurii otrăvite”). Cum cele două fapte nu sunt suficiente pentru condamnare, se adaugă următoarea argumentație:

„- În anul 1946 (...) am înființat asociația „Prietenii Rugului aprins” cu sediul la mănăstirea unde locuia și conducătorul ei Sandu Tudor, în felul acesta am reușit să intru în relații de *activitate dușmănoasă, organizată împotriva regimului cu o serie de legionari* atrași în asociație de Sandu Tudor, cum sunt: Benedict Ghiuș, Sofian Boghiu, Braga Roman. Din asociație au mai făcut parte și alți legionari pe care eu nu-i mai cunosc după nume, însă cred că Sandu Tudor îi poate [numi]. *Pentru faptul că din asociația „Rugul aprins” au făcut parte în mare parte și legionari, iar educația dușmănoasă-mistică ce se făcea în cadrul ei avea destule trăsături ale educației legionare, ca: tăria de sine, fanatismul mistic și altele, se poate spune că activitatea asociației a avut și un caracter legionar*”⁵⁶.

⁵² ACNSAS, Fond Penal, dos. 202, vol. 1, f. 17.

⁵³ Marga 2003, p. 296.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 297.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 276.

⁵⁶ ACNSAS, Fond Penal, dos. 202, vol. 2, f. 158.

Adăugarea epitetului „legionar” transformă activitatea „dușmănoasă” a grupului în una contrarevoluționară. Condamnarea lotului începe să se prefigureze.

Concluzii

Lucrarea de față a încercat să exploreze dosarele Securității privind comunitatea cultural-duhovnicească „Rugul aprins” din perspectiva analizei de discurs. Urmărind relația putere-ideologie-limbaj și analizând modul în care condițiile de producere a discursului (context istoric, instituții, actori, ideologie) influențează discursul Securității referitor la Rugul Aprins, am încercat să propunem un model metodologic de interpretare a documentelor provenite din arhiva poliției politice. Din analiza elementelor de narativitate și argumentare prezente la nivelul discursului arhivelor am desprins modalitatea de instrumentalizare aplicată de Securitate în cazul Rugului aprins: o atitudine de autoconservare sufletească (rezistență pe plan spiritual și intelectual împotriva ateismului) a fost percepută drept amenințare la adresa ordinii de stat. Acest lucru a făcut ca lotul Rugului Aprins să fie condamnat, în cele din urmă, pentru „uneltire contra ordinii sociale”.

Ideologia a legitimat puterea comunistă, iar puterea a autorizat represiunea. Cadrul represiv, prin natura sa, este însă unul ideologic. Astfel, în comunism, avem de-a face cu o ciclicitate a triadei putere-ideologie-represiune și cu agresiunea lor asupra societății. Interesul nostru s-a manifestat pentru limbajul care mediază această relație și pentru felul în care acesta a servit la instrumentalizarea realității în represiunea îndreptată împotriva clerului și intelectualilor.

Narrativity and Legitimation in the Discourse of the Communist Archives: Analysing the Files of the "Burning Bush Organization"

ABSTRACT

The present paper proposes an interpretative model of the discourse of the political police archives. We will attempt to explore narrativity and representation inside the documents that originate in the Securitate archives, focusing on several files regarding a group of clerics and laics who were targets of communist political repression.

The paper will attempt to use the perspective of discourse analysis and historical semantics and see how they apply to the language of the documents. Specifically, we will analyse the manner in which documents from the archives of the Securitate reflect the story of the arrest and sentencing of the community known as the Burning Bush group, during the 1958 wave of political repression.

Abrevieri bibliografice

- ACNCAS - Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității
- Besaçon 2007 - Alain Besaçon, *Originile intelectuale ale leninismului*, București, Humanitas, 2007
- Chivu, Albu 2007 - Carmen Chivu, Mihai Albu, *Dosarele Securității. Studii de caz*, București, Editura Polirom, 2007
- Dobre 2006 - ****Securitatea. Structuri, cadre, obiective și metode. Vol. I (1948-1967)* (coord. Florica Dobre), București, Editura Enciclopedică, 2006
- Enache 2009 - George Enache, „Misiunile Securității în problema „Culte” la începutul anilor ’50” în *Analele Universității „Dunărea de Jos” Galați*, seria Istorie, nr. 8/2009, p. 167-192
- Lemke 2005 - Jay Lemke, *Textual Politics. Discourse And Social Dynamics*, Taylor & Francis e-library, 2005
- Maingueneau 2008 - Dominique Maingueneau, *Analiza textelor de comunicare*, Iași, Institutul European, 2008
- Marga 2003 - Delia Marga, *Introducere în analiza discursului cu referire la istorie și sfera publică*, Cluj-Napoca, Editura Fundației pentru Studii Europene, 2003
- Oprea 2008 - Marius Oprea, *Bastionul cruzimii. O istorie a Securității (1948-1964)*, București, Editura Polirom, 2008
- Păiușan, Ciuceanu 2001 - Cristina Păiușan, Radu Ciuceanu, *Biserica Ortodoxă Română sub regimul comunist*, vol. 1: 1945-1958, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2001
- Reisigl, Wodak 2009 - Martin Reisigl, Ruth Wodak, *The Discourse-Historical Approach (DHA)* in R. Wodak, M. Meyer (eds.), *Methods for Critical Discourse Analysis*, Sage (2nd revised edition), London, 2009
- Van Dijk 1995 - Teun A. Van Dijk, „Ideological discourse analysis” la <http://www.discourses.org/OldArticles/Ideological%20discourse%20analysis.pdf>, consultat 11.03.2019.
- Wodak, Chilton 2005 - Ruth Wodak and Paul Chilton (eds.), *A New Agenda in (Critical) Discourse Analysis*, John Benjamins Publishing Company, 2005
- Wodak, Meyer 2009 - Ruth Wodak, Michael Meyer, *Critical Discourse Analysis: History, Agenda, Theory and Methodology* in R. Wodak, M. Meyer (eds.), *Methods for Critical Discourse Analysis*, Sage (2nd revised edition), London, 2009

Cuvinte-cheie: analiza discursului, arhivele comunismului, represiune politică, narațiune și reprezentare, represiune religioasă.

Keywords: discourse analysis, archives of communism, political repression, narrativity and representation, religious repression.

